

לחשוב מחדש לעשרה

דברי אגדה
הלכה למעשה

מעובד מתוך כתביו של הגאון
רבי דוד גולדשטוף שליט"א

גליון ה

פרשת חיי שרה
תשפ"ו

שב
עילאה
עבודת השבת

ההכנה לשבת

ההכנה ליסוד השבת: בששת ימי המעשה האדם עסוק בעשייה והשתדלות, וכך קבע הקב"ה שיתנהל העולם כדכתיב (שמות לה, ב) 'ששת ימים תעשה מלאכה'. וכתוצאה מזה האדם עלול להרגיש 'כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה', ולפי יאורי ואני עשיתיני, ולשכוח את הקב"ה.

ועל כן עבודת האדם בימות החול היא לזכור בכל עת שהצלחת מעשיו המה רק מאת ה'. ובזאת הוא מכין את עצמו ליום השבת, בו הוא יעיד מעומק ליבו והכרתו כי הקב"ה ברא ומנהל הכל.

ההכנה ללימוד התורה: כבר התבאר לעיל שהגשמה יתירה באה לאדם כדי שילמד בה בשבת, והכוונה היא שבשבת יש לאדם יכולת להשיג יותר עומק ויותר חיבור בדברי התורה, ומקובל בשם החזון איש שישנם סברות דקות שרק בשבת ניתן לעמוד עליהם. וכתב הבן איש חי (ש"ב פרשת שמות) בשם המקובלים, שכל כך מעולה וחשוב לימוד התורה בשבת, עד שישכר לימוד התורה בשבת גדול פי אלף מימות החול.

ולכן ההכנה הנדרשת היא שבמשך כל ימות השבוע ידבק האדם בתורה ויעמול להבינה, ועל ידי כך יכין עצמו ליום השבת בו יזכה לדבקות והבנה גדולים ועמוקים יותר, וזימין שאינו לומד בימות החול, מה ילמד בשבת.

ואף אותם שעוסקים בפרנסתם בימות החול, מכל מקום יקבעו זמן בכל יום ללימוד, וזה יגרום להם לשאוף ללימוד התורה בשבת יום המנוחה, וכמו שכתב הרמ"א (רצ, ב) שהלימוד בשבת מיוחד להם יותר מאשר לתלמידי החכמים העוסקים בתורה כל ימות השבוע.

ההכנה לקידוש הגאות העולם: במשך כל ימות החול יתרגל האדם להיות בבחינת 'צדיק אכל לשבע נפשו' (משלי יג כה), כלומר, לאכול כדי שביעת המעיין ולא להנאת החיך. ועל ידי כך יכין את עצמו לאכילת השבת שהיא כאכילת מזבח (ראה הגר"א אדרת אליהו בראשית ב, ט) וכאכילת המן (פרי צדיק בהעלותך ח).

היה אפשר להכין מאכלים ערבים גם על ידי אחרים. אלא הביאור הוא כמו שכתבנו, שיש ענין שהשבת תהיה מכובדת בעיני האדם עצמו, וזה לא יתקיים אלא כאשר יעסוק בעצמו בהכנה.

הכנה גשמית והכנה רוחנית

והנה, בשבת יש חיוב עונג כפול - גם עונג גשמי וגם עונג רוחני. העונג הגשמי הוא באכילה ושתיה ושאר דברים המשמחים ליבו של אדם, והכלל בזה כמו שכתב הרמב"ם (פיה"ט נדרים ה, ו) "מחויב בו העונג בכל צד מצידו ההנאה לבני אדם כולם".

והעונג הרוחני הוא כמו שכתב האבן עזרא: "להבין מעשי השם, ולהנות בתורתו. וככה כתוב (תהלים מב, ה) 'כִּי שִׂמְחָתִי ה' בְּפִעֲלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יְדֶיךָ אֲרַגֵּן'. כל ימות השבוע אדם מתעסק בצרכיו, וזה היום ראוי להתבודד ולשבות בעבור כבוד השם". והרמב"ן (שמות כ ה) כתב: "שתהא השביתה להיפנות בו מעסקי המחשבות והבלי הזמנים, ולתת בו עונג לנפשנו בדרכי ה', וללכת אל החכמים ואל הנביאים לשמוע דברי ה'", והוסיף רבינו בחיי: שיעל הכונה הזאת הוצרך הנביא לקרוא אל השבת עונג, כי הוא תענוג הנפשות.

ומאחר שיש שני חלקים בעונג שבת - גשמי ורוחני, לכן, כשם שצריך לעשות 'הכנה' לצרכי השבת הגשמיים קודם השבת, כך צריך לעשות 'הכנה' גם לעבודת היום הרוחנית. ובדאי גם כלפי זה נאמר 'מי שטרם בערב שבת יאכל בשבת, ומי שלא טרם בערב שבת מה יאכל בשבת' (ראה באר היטב ר"נ סק"ב).

מעתה עלינו לברר מה הם עניני 'עונג שבת הרוחני', על מנת שנדע כיצד להתכונן אליהם. ומצינו שלשה עניינים רוחניים במהותה של השבת: א. יסוד השבת, להכיר כי השי"ת ברא הכל. ב. לימוד התורה בשבת. ג. ההנאות הגשמיות שנהפכות לרוחניות מחמת מצוות השבת. ונבאר כיצד צריכה להיות ההכנה כלפי כל אחד מהעניינים הללו -

הכנת צורכי שבת ותועלותיה

"וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְהִכֵּינוּ אֶת אֲשֶׁר יְבִיאֵנוּ" (שמות טז, ה), מפסוק זה למדו חכמים שיש חיוב להכין צרכי שבת לפני השבת (ראה שבת קיז: וביצה ב:). הכנה זו שנתחייבנו בה, יש בה שלש מטרות:

המטרה הראשונה - שכן יהיה לו מה לאכול בשבת, כמו שאמרו חכמים (ע"ז ג.) 'מי שטרם בערב שבת יאכל בשבת'. בקיום חלק זה, אם כבר מוכן לו מה לאכול ולהדליק וכדומה, אינו צריך לעשות מאומה, כיון שכבר מוכנים לו צרכי שבת.

המטרה השנייה - שבכך האדם נותן כבוד וחשיבות לסעודות השבת, כי הסעודה עצמה חשובה יותר כאשר האדם מכינה מבעוד יום וטורח בעשייתה, וקל וחומר כאשר מכינה כמה ימים קודם. וכמו שכתב רש"י (ביצה ב:) שאחשבה רחמנא לסעודת שבת שיזמינה מבעוד יום, אבל סעודת חול לא חשיבא, ולא שייכא בה הזמנה.

בחלק זה יש ענין שיעשה פעולה חיובית שתראה את החשיבות של סעודות השבת, וגם אם הכל כבר מוכן לו, אינו יוצא ידי חובה. אמנם מצד זה יכול לקיים את ההכנה גם על ידי שליח, כיון שגם כך הוא מראה חשיבות לסעודה, וכמו שבסעודת נישואין אדם שולח שליחים שיטרחו בהכנתה והיא נחשבת סעודה חשובה (ראה תוס' שבת ט:).

והמטרה השלישית - שבזה הוא גורם לעצמו להחשיב את הסעודות, שעל ידי העיסוק בהנאות ירגיש בליבו ובדעתו את חשיבותם, שכן דרך בני אדם שדבר החשוב בעיניהם מכינים עצמם אליו, ולא נופלים לתוכו ללא הכנה מוקדמת.

בחלק זה צריך שהאדם עצמו יעסוק בהכנה, ולא על ידי שליח. וכלפי זה כתב הטור (ס' רג) "אף אם יש לו כמה עבדים לשמשו, ישתדל בעצמו להכין שום דבר לצרכי שבת כדי לכבדו". ולכאורה בשביל כבוד השבת

מידת הכעס [א]

איך אדם בא לכלל כעס

כתב הרמב"ם (שמונה פרקים ס"ד): "הכעס הוא מפעולות הרע, ולא יבוא אלא מתכונות רעות מתכונות הנפש". והשוורש והסיבה של כל כעס, היא האכזבה של האדם שהצפיה שלו לא התממשה, או שנעשה מעשה נגד רצונו.

והנה, כשנתבונן נמצא שהאדם כועס לא רק על בני אדם, אלא גם על בעלי חיים ואפילו על הדומם, כגון אם נקף רגלו באבן, הוא כועס עליה ושוברה. ותמוה, מה שייר לכעוס על נבראים חסרי בחירה ועל הדומם. אלא מכאן אנו למדים שהכעס אינו בדווקא על השני שהכעיס, אלא היא מידה עצמית שהאדם מרגיש מושפל שנעשה דבר נגד רצונו.

הבנה זו מעניקה לנו דרך להתמודד ולמנוע את התפרצות הכעס: כי אם אדם לא יחשוב ש"מגיע לי", ממילא הוא לא יכעס כשזה לא יתקיים. לדוגמא, אדם שבא לביתו והאוכל אינו מוכן, אם יבין שלא חייבים לו ולא 'מגיע לו', לא יתעורר בו כעס. וכיוצא בזה בשאר דברים.

הכעס נובע מחסרון אמונה

אמרו חז"ל (שבת קה): "המקרה בגדיו בחמתו יהא בעיניך כעובד עבודה זרה, שכן אומנתו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך, עד שאומר לו עבוד עבודה זרה והולך ועובד". ויש להבין מדוע אמרו דבר זה דוקא כלפי הכעס, והרי בכל מידה רעה ניתן לומר שהוא כעובד עבודה זרה מחמת שכן אומנתו של היצר הרע.

ביאור הדבר, כי במידת כעס יש קשר אדוק לחוסר אמונה בה, שכן בשעה שאדם כועס הוא מאבד את אמונתו, וכמו שאמרו חז"ל (נדרים כב): "כל הכועס אפילו שכינה אינה חשובה כנגדו, שנאמר (תהלים ד) 'דָּשַׁע כְּגִבֵּה אֶפֶס בֶּל יִדָּשׁ, אֵין אֱלֹהִים כָּל מִצְוֹתָיו', ולמד מזה הרשב"א (ש"ת ח"א תקעא) לענין הלכה 'שבשעת הכעס האדם כשוטה, ואין ה' ומצותיו כנגדו באותה שעה'.

ודקדקו חז"ל ואמרו "אפילו שכינה אינה חשובה כנגדו", לרמז שבעת הכעס האדם מסתלק מהנהגת 'שוית' ה' לנגדי תמיד, וכיון שה' מסתלק ממנו, ממילא בא לשכון בו היצר הרע שהוא כעבודה זרה, כמו שאמרו (שבת שם) 'לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר', איזהו אל זר שיש בגופו של אדם, הוי אומר זה יצר הרע.

נטילת ידיים שחרית

חכמים תקנו ליטול ידיים בבוקר קודם התפילה ולברך על כך (ברכות ס). ובטעם הדבר נחלקו הראשונים, וכתב המשנה ברורה (ד סק"א) 'אנו תופסים כשני הטעמים לחומרא'. ועל כן נבאר את המשמעות של שני הטעמים על דרך העבודה:

הטעם הראשון - ידינו עסקניות ומלוכלכות

כתב הרא"ש (ברכות פ"ט סכ"ג) "לפי שידיו של אדם עסקניות הם, ואי אפשר שלא ליגע בבשר המטונף בלילה, תיקנו ברכה קודם שיקרא קריאת שמע ויתפלל". ויש להתבונן מדוע הטינוף הוא סיבה למצות 'נטילת ידיים', הלא ניתן לנקות את הטינוף בדרך אחרת, וכי אדם שהתלכלכו ידיו בבוקר קודם התפילה יצטרך 'ליטול ידיו ולברך'.

ביאור הדברים, שאין כוונת הרא"ש לטינוף של כללך, אלא לטינוף של רוח טומאה, כי הנוגע במקומות המכוסים שבגוף שורה עליו טומאת היצר. ועומק הדבר, שמחמת חטא אדם הראשון נתחדשה תאוות עריות, ועל כן צריך לכסות את המקומות המביאים לידי הרהור עבירה, וכפי שרואים שהאדם ואשתו כיסו עצמם מיד לאחר החטא. ועל כן תיקנו חכמים נטילה וברכה, לטהר את הידים שנגעו באותם מקומות בשינה ונטמאו ברוח טומאת היצר.

הטעם השני - ככהן המקדש ידינו מהכידור קודם לעבודת היום

כתב הרשב"א (ש"ת ח"א קצא) "לפי שבשחר אנו נעשים ככריה חדשה, דכתיב (איכה ג, כג) 'חֲדָשִׁים לְבָקָרִים וְרָבָה אֲמוֹנָתְךָ', כמו שדרשו חכמים (בר"ר עה, א), וצריכין אנו להודות לו יתברך על שבראנו לכבודו לשרתו ולברך בשמו, ועל דבר זה תיקנו בשחר כל אותן ברכות שאנו מברכין בכל בוקר ובוקר. ולפיכך אנו צריכין להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי, ככהן שמקדש ידיו מן הכידור קודם עבודתו".

סיכום דבריו, שיש כאן שלשה דברים: המציאות - שאנו נעשים בריה חדשה מדי בוקר. התפקיד - שהקימו הקב"ה בבוקר לשרתו ולעשות כל אשר ציונו, ולברך בשמו ולהרבות כבודו בעולם, הן בפני בני אדם והן בפני מלאכי מעלה. והמעשה - עלינו להתקדש על ידי נטילת ידיים ככהן המקדש ידיו מן הכידור קודם העבודה.

נטילת ידיים שחרית - טעמיה וכוונותיה

האדם כבוקר נקרא בשם 'כהן'

מדברי הרשב"א שנצטוונו לנהוג ככהן, משמע ששם 'כהן' חל עלינו. ומצינו שלשה משמעויות לשם זה, א. לשון 'פועל' (רש"י שמות כט, ל). ב. לשון 'שירות' לאלהות. ג. לשון 'גדולה' (רש"י בראשית מז, כב).

ושלשה דברים אלו מתקיימים אצל היהודי הקם בבוקר לעבודת בוראו: כי עם קומו הוא מייחד עצמו להיות 'פועל'. ופעולתו היא לקב"ה שהוא אלהי האלהים. ואין עבודתו עבודת עבד פשוטה כמו משרת נחות, אלא עבודת 'גדולה', שהרי היהודי גדול מן המלאכים.

ונמצא שתקנת חכמים ליטול ידיים, ודוקא מתוך כלי - כי הכלי תמורת הכידור, מזכירה לאדם מיד בקומו כי הוא 'כהן' לאל עליון בכל שלושת המובנים של תואר זה.

הטעם שקבעו נקיין דווקא במים

חכמים קבעו שטהרת האדם בבוקר נעשית על ידי 'מים' דוקא, ולא במידי דמנאי מסוג אחר [ורק בדיעבד מהני בכל מידי דמנאי (ש"ע ד, כב)]. וכן מצינו שהמים בכל מקום מביאים טהרה.

ויש במים מעלה נוספת. שעל ידי ההתבוננות בהם ילמד האדם שלשה יסודות בעבודתו: א. כמו שאין למים צבע כלל, כך האדם יטביל את עצמיותו לעבודת ה'. ב. כמו שהמים הולכים למקום נמוך, כך האדם ינמיך עצמו על מנת לקבל את השפע האלקי. ג. כמו שהמים נותנים חיות לכל הבריאה, כך האדם במעשיו מחיה את כל הבריאה.

נטילת הידים היא כמו טבילת כל הגוף

הנטילה בבוקר להסיר את הרוח רעה, נעשית בידיים בלבד. וטעם הדבר התבאר במאמר הקודם, היות שהרוח טומאה שהיתה בלילה בכל הגוף מסתלקת בבוקר ועוברת להיות רק בידיים, ועל כן די ברחיצת הידים בלבד.

אולם חז"ל אומרים (ברכות טו). שהנוטל ידיו מעלים עליו "כאילו טבל כל גופו", ולמדו זאת מהפסוק (תהלים כו ו) "אֶרְחֹץ בְּגִקְיוֹן כְּפִי וְאֶסְבֶּה אֶת מִזְבְּחִי ה'", וביאר רש"י: 'משמע ארחץ כל הגוף, ולא כתיב ארחץ כפי. לומר שמעלה עליו שכר רחיצת כפיו כאילו טבל כל גופו'.

ולפי טעם הרשב"א הדברים מובנים, כי הנטילה בידיים מרוממת את הגוף כולו להיות ככהן העומד לשרת את ה' בכל היום, ולכן נחשב כאילו טבל את כל הגוף. וכמו שמשמעות הטבילה במים היא לפרוש מן העולם החיצוני, כך הנטילה, כשמה כן היא, שהאדם 'נוטל' עצמו במחשבתו מן העולם ומייחד עצמו לעבודת ה'.

